

När tryggheten känns avlägsen

Ingrid Sandén

”Barnen blir förvånade och glada över att de får vara som de är. För utagerande barn är lekarbetet veckans höjdpunkt, då de slipper negativa omdömen och konflikter. Lekarbetet blir en trygg andhämtningspaus eftersom inga värderingar görs.”(Sandén, 2005)

Lek som specialpedagogisk metod! Vad har lek med specialpedagogik att göra? I denna artikel skall jag försöka besvara den frågan och sedan berätta om två barn och deras väg genom Lekarbete. Som en inledning tar jag mig friheten att omformulera en latinsk sentens. Jag vill påstå att denna om ”att leka” är lika sann som den gamla om ”att segla”. **Ludere necesse est - vivere non est necesse. Att leka är nödvändigt – att leva är inte nödvändigt.** Eller som Schiller (1795) uttryckte samma villkor

Man plays only when he is in the full sense of the word a Man, and he is only wholly Man when he is playing (ibid, s. 80).

Människan leker endast, när hon är helt och fullt människa, och hon är endast helt och fullt människa när hon leker.(Min översättning).

Jag skall också beskriva metoden Lekarbete/Lek som specialpedagogisk metod och genom att knyta metoden till de teorier den vilar på, berätta hur och på vilka olika sätt metoden kan vara av betydelse för barns utveckling när det gäller

- att lära känna sig själv.
- att lära sig leka, först ensam med en vuxen och sedan i grupp
- att utvecklas kognitivt, socialt och emotionellt

Ett antal forskare (Berg, 1992; Erikson, 1986; Garvey, 1990; Macintyre, 2002; Mead, 1969; Olofsson, 1987; Vygotsky, 1980; Winnicott, 1983; Öhman, 2001) visar den stora betydelse lek har för barns utveckling inom många områden. För en relativt stor grupp barn, som av olika skäl, i sina hem och förskolor, inte har utvecklat sin känsla för leksignaler och lekens medvetandetilstånd och därför inte heller tillägnat sig förmågan

att leka har lekarbetsmetoden varit ett gott stöd (Borg, 2001;Elfving & Sandén, 1992, Lindberg, 2004;Sandén 1994, 1999, 2005; Tähkäaho, 2003). I sina arbeten fann de nämnda forskarna att metoden var betydelsefull för barn i behov av särskilt stöd och för deras förmåga att lära sig vad lek är och få förmåga att leka och arbeta tillsammans med andra. Ett barn som saknar eller har en outvecklad känsla för lek har även en begränsad lekförmåga, och är ofta ett ensamt barn med svårigheter i att bli engagerad i olika verksamheter i förskolor och skolor. Åldern på barn som deltar i Lekarbete är vanligen från tre upp till tolv år.

Lekarbete/Lek som specialpedagogisk metod

Metoden skapades av Gildebrand och Westman (Gildebrand, 1984) som ett projekt inom det specialpedagogiska programmet vid Umeå universitet 1976-1977. Projektet kallades ”Emotionellt störda barn i lek och skapande verksamhet”.

Barn som kan ha behov av lekarbete

Gildebrand (1984) skriver att tanken bakom metoden i korthet är att barn/elever som är så ängsliga att de har svårt att delta i gruppaktiviteter, går med lekpedagogen till ett särskilt lekrum för att leka och arbeta med skapande material under villkor som barnet, i det stora hela, bestämmer själv.

Så var metodens tillkomst. Under de följande åren utvecklades metoden och tog emot många barn och elever, inte bara de som på sjuttioalet benämndes barn med emotionella störningar, utan de som var i behov av särskilt stöd av många skilda orsaker. Barnen som kommer till lekarbete kan till exempel ha svårigheter inom något eller några av följande områden:

- förmågan att föreställa sig föremål eller händelser
- förmågan att förstå och gestalta sina egna upplevelser och känslor
- förmågan att kontrollera det egna beteendet

Lekarbetsmetoden

Lekarbete kan betraktas som en metod inom det specialpedagogiska fältet, och har låtit sig inspirerats av och hämtat kunskaper inte bara från pedagogik utan även från psykologi och sociologi. Specialpedagogik omfattar frågeställningar som handlar om att skapa optimala förutsättningar för lärande (Björck-Åkesson, 2007) och i lekarbetet finns optimala förutsättningar för att lära leka, vilket i sin tur leder till en känsla av frihet och lust att lära.

Lekarbete innefattar således ett alldeles speciellt lärande och är, med sina teorier som grund, uppbyggt med strikta regler beträffande lekpedagogens agerande i skilda situationer i lekrummet.

När barnkonferensen eller elevrådet har fattat beslut om att erbjuda lekarbete åt ett barn, går erbjudandet först till barnets föräldrar. I samband med erbjudandet visar lekpedagogen lekrummet med dess skapande material och leksaker och berättar om metoden. Om föräldrarna tackar ja går frågan vidare till barnet, som nästan alltid tackar ja, men naturligtvis är det barnet som väljer och bestämmer. Lek är, beroende på sin natur, alltid frivillig.

Lekrummet är utrustat med leksaker som stimulerar fantasi och kreativitet (Sandén, 2005). Barnet inbjuds till lekrummet 30 minuter en gång i veckan vid en bestämd tid och på bestämd dag.

Barnet informeras om de regler som gäller i lekrummet. Barnet bestämmer själv aktivitet och lek och kan inbjuda lekpedagogen i rollerkar. Tiden måste respekteras och lektillfället skall användas till lek och skapande verksamhet och ingenting annat. Lekpedagogen har också särskilda regler att hålla sig till. Pedagogerna ställer inga frågor och besvarar sällan frågor utan lämnar dem tillbaka till barnet. Lekpedagogen har ingen fostrande eller tillrättavisande attityd och kommer aldrig med förslag. Hon/han underlättar inte heller barnets lek och ger varken beröm eller kritik, utan beskriver endast med ord vad barnet leker och skapar och sammanfattar lek- och skapandeförlopp.

De pedagoger som gått utbildningen och arbetat med barn i Lekarbete en tid vittnar ofta om en förändrad syn både på barn och på sig själv.

Jag visste inte att barn kan klara så mycket på egen hand.

Jag var inte medveten om hur styrande jag vanligtvis är (Sandén, 2005, s. 23).

Frånvaron av styrning skänker barnen frihet och glädje. Flera av dem upplever lättnad. En pojke uttrycker sina känslor så här. Det är en lättnad

att få göra det som man själv vill, utan att andra barn lägger sig i (a.a., s. 78)

Teorier av betydelse för lekarbete

Nedan beskrivs några av de teorier som ligger till grund för lekarbetsmetoden, samtidigt som de anknyts till det praktiska arbetet med barn.

Mead och Berg

Mead (1976) använder begreppet själv/jagmedvetande för identitet. Känslan av själv innefattar den syn var och en av oss har på oss själva: vårt utseende, våra gester, våra ord och handlingar. Begreppet inrymmer även en emotionell aspekt och en bedömning av det egna agerandet.

För att förklara hur identiteten stärks kopplar Mead samman identitet med minne. Medvetandet uppstår, menar Mead, genom en process, där barnet blir medvetet om sitt beteende först när den vuxne bryter automatiken mellan barnets egen stimulus och respons. Medvetandet om det egna jaget vaknar på samma sätt. Mead kallar det första jagmedvetandet "I". Just nu (presens) är barnet ett aktivt subjekt, m.a.o. "I", det upplevande subjektet. Mead inför sedan begreppet "me", för att beteckna den del av jagmedvetandet som sedan tidigare finns i barnets minne.

The "I" reacts to the self which arises through the taking of attitudes of others. Through taking those attitudes we have introduced the "me" and we react to it as an "I" (Mead, 1976, s. 174).

Den del av identiteten som Mead kallar "me" är ett historiskt jag. Det befinner sig i imperfekt och innefattar minnen. "Me" kan sägas vara min totala personhistoria. Bedömningen jag gör av mig själv är i en mening alltid de andras bedömning av mig (Berg, 1975). Situationer och handlingar som är förlagda till barnets "me" kan återupplevas med hjälp av leken i nuet och därmed tydliggöra självbilden/ jagmedvetandet. Jaget vaknar som ett objekt först genom språket och därefter genom lek och spel (Mead, 1976).

Beträffande de två barn som jag här skall berätta om, är det viktigt att fundera över vad som kan ligga i deras personhistoria, i deras "me", och vidare fundera över hur de får möjlighet att stärka identitet och trygghetskänsla i lekarbetet. Individens kan, på grund av den självständiga kritiska hållning som "I" kan inta, bestrida felaktiga tolkningar av sig själv (Eriksen & Weigård, 2000). I leken för barnet dialogen mellan "I" och "me" och genom lekpedagogens bekräftelser och sammanfattningar hålls "I" stark och kritisk. Medvetandet organiseras.

Leken är inte utbytbar. Det går inte att använda något surrogat för leken. Den är oersättlig. Utan lek - ingen identitet. Detta hänger samman med lekens bekräftande karaktär. Människan bygger upp en psykisk ryggrad genom att tidigt i livet i lekens form återuppleva viktiga händelser. Individ betyder odelbar, och odelbart blir barnet genom att åter och åter i leken upprepa och bekräfta händelser (Berg, 1992).

För att förstå *vad* som hänt och *hur* de skall förstå de händelser som ständigt utspelar sig i deras närhet, måste barnet gestalta händelserna i leken. Genom lekpedagogens bekräftelser kan barnet hålla kvar uppmärksamheten och fokusera händelserna, vilket leder till en gryende förståelse. Det otrygga barnet behöver stöd i leken, vilket det kan få i Lekarbetet.

Von Wright (2003) anknyter till Meads teori om att organisera sin medvetenhet. Hon framhåller betydelsen av det relationella perspektivet som upprätthåller en undran, som gör det möjligt att överskrida de givna omständigheterna. Det blir möjligt att ana sig till vem barnet kan vara. Denna aning kan övergå i förvissning hos lekpedagogen i lekarbetet, där barnet självt tar alla initiativ. Att bli bemött utan krav upplevs av barnen som en stor befrielse, vilket kommer att framgå av fallbeskrivningarna.

En annan, för lekarbetet, betydelsefull tänkare är barnläkaren och psykoanalytikern Winnicott (1983), som menar att leken är en universell företeelse som hör ihop med hälsa. Han betonar att barnet för att kunna leka, måste ha upplevt en pålitlig relation. Winnicott knyter an lekandet till sina studier av övergångsobjekt och deras roll i barnets utveckling. Ett övergångsobjekt är ett föremål, en napp, en nalle, en snuttefilt, som barnet tröstar sig med, när mamma inte är tillgänglig. Detta föremål får representera modern. Föremålet symboliserar mamma, men finns i mellanområdet mellan mamma och barn. Winnicott (a.a.) menar vidare att leken utvecklas i detta mellanområde. Mellanområdet uppstår när barnet differentierar sig själv från modern och kan skilja mellan modern och sig själv. Lek är inte fantasi och inte yttre verklighet utan något mitt emellan, ett lekrområde, där barnet har magisk kontroll. Han framhåller att lekandet befördrar utvecklingen samt leder till grupp-relationer. Han menar också att all lek kan fungera som terapi om barn får möjlighet att leka, under förutsättning att en positiv social attityd föreligger. Denna positiva sociala attityd är ytterst märkbar i Lekarbete. Som pedagoger eftersträvar vi att alltid kunna erbjuda barn/elever en sådan miljö, men lyckas inte alltid eftersom vi i små och stora grupper inte kan garantera full trygghet för ett känsligt barn. En ovänlig blick från ett annat barn kan vara tillräckligt för att bryta lekens förtrollning. Lekpedagogen som arbetar med ett barn i sänder har större möjligheter att garantera en positiv och trygg miljö.

Här skall också nämnas Garvey som framhåller det späda barnets upplevelser och lärande. I den allra första dyaden med en vårdande vuxen lär sig det lilla barnet grunderna för de sociala lekreglerna. Förutom förmågan att skilja på lek och icke-lek, d.v.s. att kunna känna igen leksignalerna, att kunna handla på låtsasplanet, att identifiera ett lektema och hjälpa till att utveckla detta, lär sig barnet att följande tre lekregler måste följas om leken skall ge glädje, nämligen (Garvey, 1990):

- *Samförstånd*, som innebär att barnen är införstådda med vad som skall lekas.
- *Ömsesidighet*, som innebär att barnen lyssnar på varandras förslag och kan rätta sig efter varandra.
- *Turtagande*, som betyder att barnen växelvis har initiativet. Leken har formen av en dialog mellan två, som för tillfället är jämbördiga.

Ett stort antal lekpedagoger menar att de genom Lekarbetet kunnat hjälpa barn att börja förstå dessa tre lekregler. Inte genom att påtala eller fostra, utan genom de bekräftelser på handlingar som barnet får. Bekräftelserna och sammanfattningarna gör så småningom barnet medvetet om reglerna och han/hon börjar gradvis tillägna sig dem.

Här följer berättelsen om två barn som erhållit lek som specialpedagogisk metod/lekarbete.

Philip åk 2

Philip kom som flykting från ett afrikanskt land med sin mamma och tre syskon till Sverige. Pappans öde var obekant för familjen. Jag mötte Philip när han varit cirka två år i Sverige, först på en förläggning i en stad, där han fått sporadisk undervisning. När Philip var åtta år flyttade hans familj till den stad där jag då arbetade. Philips känsla av identitet var osäker. Han var inte säker på *vem* han var och *hur* han var och inte heller var han säker på *vad* han skulle tycka om sig själv. Han förstod inte alls vad han skulle i skolan att göra och vad det var för mening med att lära sig läsa och skriva. Han behövde stärka sin psykiska ryggrad (Berg, 1992). Han behövde bearbeta tidigare upplevelser och förstå dem och det kunde ske om han i leken möttes av trygghet och en positiv attityd (Winnicott, 1983). Både han själv och barnen i hans klass önskade att han skulle lära sig förstå lekreglerna så att han kunde leka med de andra barnen i klassen (Garvey, 1990).

Efter det att elevrådet fattat beslut om att erbjuda Philip lekarbete, bjöds mamman till skolan och via tolk fick hon lekarbetsmetoden förklarad för sig. Personalen berättade att de hoppades att lekarbetet skulle hjälpa hennes son att finna ett större lugn i sina tankar och känslor och kanske därmed få möjlighet att samla tankarna och lära sig något i skolan. Mamman tackade ja, med det var mycket tveksamt om hon förstått vad det var för någon metod vi talat om.

Philips lek

Så en dag gick jag till klassrummet och bad Philip följa med mig. Han kom villigt med och hoppade och studsade småpratande bredvid mig på vägen över skolgården. När vi kom fram till lekrummet förklarade jag reglerna som gäller i lekarbete. Han sken över hela ansiktet.

Oooh! Är detta på riktigt? Får jag leka med alla dessa saker?

Han tog ett stort stycke grålera, som ha började bearbeta med stor kraft. Han bankade den med en plasthammare för att mjuka upp den. Sen kastade han iväg den och tog upp draken, krokodilen och ormen.

Dom skrämmer dom!

Draken och krokodilen bor på ena sidan gatan och ormen på den andra.

Dom bråkar. Ormen dödar krokodilen.

Nu kommer en riddare på en häst. Ormen äter upp riddaren.

Under detta första lektillfälle gestaltar Philip i sin lek: ätande, bråkande och dödande. Jag beskriver med ord vad han leker.

Du leker att krokodilen dödas.

Du låtsas att ormen äter upp riddaren.

Han leker och pratar i högt tempo. Jag ser att han är i vad Winnicott benämner "ett särskilt psykiskt område" eller ett "ett inre rum" som varken är verklighet eller fantasi. Jag kan också se att han är engagerad, men inte ängslig eller rädd.

Så vänder han sig plötsligt mot mig.

Nu är alla snälla igen. Ormen och draken och alla..

Vad är klockan?

Får jag måla?

Jag försäkrar honom att det är han som bestämmer vad han skall göra och i rasande fart tar han fram vattenfärger och penslar och målar en bild i orange och lila med breda penseldrag. När det är några minuter kvar av tiden säger jag

nu ringer klockan snart

och han avslutar målandet. Vi pratar om att han skall komma tillbaka nästa måndag vid samma tid som idag och jag följer honom bort till hans klassrum. Sedan går jag tillbaka till lekrummet och skriver ner vad som hänt vid detta första lektillfälle och städar rummet efter leken.

Under loppet av drygt ett år kom Philip till lekarbete sammanlagt tjugonio gånger, vilket innebär cirka femton timmars lekarbete. När jag nu läser igenom min loggbok över Philips lekarbete kan jag se att han använder sig av återkommande lekteman.

Ett tema utspelar sig i *dockskåpet*, som Philip möblerar och låter *dockfamiljen* flytta in i. Ofta smyger sig en tjuv in i huset och då kan förfärliga ting hända. Philip använder ordet "tjuv" för att beteckna en ond människa. Ofta dödar tjuven dem som bor i huset och jag bekräftar

Du låtsas att tjuven dödar pojken.

Ett annat återkommande tema är *blåsa-upp-ballonger-och-smälla-dem*. Han ser på mig när han smäller ballongerna.

Jag blir rädd, när ballongerna smäller!

Blir du rädd?

Och jag kan inte förneka det, för han ser hur jag rycker till vid varenda smäll.

Ytterligare ett tema utspelas i sandlådan. Han gräver långa gångar och tunnlar i sanden. Ibland använder han ballonger också i *sandlådeleken*. Han öser sand över uppblåsta ballonger och försöker gömma dem i sanden. Det är ett svårt och tålmodsprövande arbete eftersom sanden hela tiden glider av ballongen. Han släpper ut litet luft och undersöker om det går bättre då. Han visar prov på stor uthållighet.

Ytterligare ett annat tema är en lek med en liten *färgad babydocka*. Ibland begravs den lilla dockan i sanden, men räddas alltid i sista stund. Ibland är den lilla babydockan en superbaby som kan flyga och hjälpa andra som är i fara.

Ett inslag som ofta finns med i alla hans teman är *liv och död*. Oavsett om han leker med djuren, dockskåpet eller sanden.

Jag såg dem i sanden. Alla var döda.

Det kom tjuvar som var onda.

Och så efter en stund med en helt annan röst.

Alla bor i ett slott av sand. Och det är skönt och vackert där,

Naturligtvis undrade jag ofta vad de olika lek temana betydde för Philip. Oftast får vi som arbetar som lekpedagoger inte veta vad skilda lek-innehåll kan ha för betydelse för det enskilda barnet. Hela idén med lekarbetsmetoden är, att barnet hjälper sig självt genom att leka.

Men några dagar efter det att Philip lekt om de döda människorna i sanden, hade vi ett möte med Philips mamma på skolan. Mamman accepterade inte den tolk som skolan kunde erbjuda utan hade med sig sin äldste son som tolk. Och från skolan deltog rektor, klasslärare och jag, i egenskap av speciallärare och lekpedagog. Mamman öppnade mötet genom att säga

Vad har han nu hittat på? Han är en sådan dum pojke!

Klassläraren och jag sade med en mun

Nej, det är han inte!

Och vi försökte förklara för henne att hennes pojke inte alls var dum. Men att vi ville prata med henne om att vi var bekymrade över hans rastlöshet. Jag berättade att när jag träffade Philip så träffade jag en artig och trevlig pojke som nu vid lekarbetstillfällena kunde skapa längre och längre sammanhängande lekberättelser.

Philips mamma lyssnade och såg alltmer ledsen ut. Sedan började hon tala på sitt eget språk, högt och länge. Philip började gråta. Brodern började tala lågt och lugnande till sin mamma och till Philip. Sedan förklarade han för oss andra. När de var i det gamla landet, var landet i krig och det förekom ofta luftangrepp. När det skedde, löd alarm, och alla måste omedelbart söka skydd. En dag var Philip ute och lekte med sin

lillebror och de hörde inte alarmet. Den lilla brodern träffades av en granat och dödades. Philip var där och såg. Den äldre brodern berättade för oss att familjen, sedan de kommit till Sverige, inte hade velat prata om det sorgliga och hemska som hade hänt. När berättelsen nått hit började mamman gråta och tog upp Philip i sitt knä.

Dessa var de plågsamma minnen som Philip försökte få grepp om och förstå. Detta som hans lille bror och hela hans familj varit med om.

Några månader senare inträffade något, som förändrade Philips och hans familjs liv i positiv riktning. Fadern hade klarat sin flykt och överlevt och hade nu lyckats sätta ta kontakt med familjen. Familjen skulle återförenas. Stor glädje blandades med sorg för Philips del. Han var mycket lycklig över att få träffa sin pappa igen. Men han var också ledsen över att skiljas från alla sina vänner i Sverige. Ett halvår senare fick jag ett brev från honom, som en av hans systrar hade hjälpt honom att skriva. Han berättade att han hade det bra med hela sin familj i USA, men att han också hoppades att han skulle kunna komma tillbaka till Sverige någon dag och åter få träffa alla dem som han lärt känna här.

Lisa – åk 1

Lisa var en flicka i en stor syskonskara och hon bodde med sina föräldrar och sina syskon i ett lugnt villasamhälle. Lisa var en tyst och avvisande flicka, som inte tycktes önska någon kontakt med andra barn eller med sina lärare. I klassrummet svarade Lisa aldrig på frågor som ställdes till henne. Hon grät ofta och upplevdes mycket otrygg i skolan. Hur skulle hon kunna finna trygghet (Winnicott, 1983)? Hennes föräldrar och de pedagoger som fanns runt henne längtade efter att hon skulle samspela med dem och med de andra barnen (Garvey, 1990). I hemsituationen var hon inte så tillbakadragen som i skolan. Föräldrarna tog tacksamt emot erbjudandet om lekarbete.

Lisas lek

Så kom då dagen för Lisas första lektillfälle. Jag gick till hennes klassrum och frågade henne om hon ville följa med mig och det ville hon. Hon gick tyst bredvid mig till lekrummet. Väl inne i rummet presenterade jag leksakerna och berättade för henne att om hon ville komma till lektillfällena skulle hon märka att där gällde andra regler än de i klassrummet. Jag berättade att hon själv fick göra sina val och att jag inte skulle ge henne några förslag. När jag undrade om hon ville stanna kvar och ha sitt första lektillfälle nickade hon sitt ja.

Hon gick en lång stund runt i rummet och tittade på det som fanns där. Hon stod länge vid sandlådan och drog med handen fram och tillbaka i sanden. Sedan silade hon sanden mellan fingrarna. Om och omigen. Hon

ställdes sig framför det omöblerade dockskåpet. Tittade in i det och suckade. Sedan gick hon till korgarna med dockskåpsmöbler och tog upp en säng som hon ställde i ett av rummen. Hon hämtade en dockskåpsflicka som hon lade på sängen. Sedan stod hon tyst och stilla och tittade in i dockskåpet. Så här förflöt flera lektillfällen. Vad fanns för mig, lekpedagogen, att säga? Inte mycket. Jag endast bekräftade det som skedde.

- Du silade sanden mellan fingrarna.
- Du placerade sängen i rummet.

Några gånger, när Lisa suckade sa jag

- Ibland är det svårt att veta vad man skall göra.

Efter flera veckor, fick vi, tack vare en liten rullande boll, kontakt. Någon av oss stötte till bordet så att bollen som låg mellan oss på bordet började rulla mot mig. Jag valde att uppfatta den rullande bollen som en inbjudan till lek. Jag spelade den som en pingpong boll tillbaka till Lisa och hon spelade den tillbaka till mig. Och vi fortsatte så en lång stund. Lisa mötte min blick och ett stort leende spred sig över hennes ansikte.

Jag kom att tänka på några ord som Kerstin Gildebrand sa när jag gick utbildningen för henne 1985.

När tur tagningen kommit igång, har undret skett!

Den gången tyckte jag att orden lät lite väl melodramatiska, men nu, i lekrummet med Lisa, förstod jag vad Kerstin menat. Efter pingpong leken kom det in glädje och livlighet i Lisas lek. Hon inbjöd mig till rollerkar, där hon ofta var den starke och påhittige och jag hennes kyddige efterföljare. En rollfördelning som hon uppenbarligen njöt av.

I ett pågående forskningsprojekt ”Vuxna som haft lekarbete som barn” har jag mött Lisa som idag är 25 år. Här följer några citat ur hennes berättelse:

Jag var alltid rädd i skolan. Utom då jag var i lekrummet.

Det var en lättnad att komma bort från klassrummet.

Du vet ju att jag aldrig ville svara på frågor. I klassrummet fick jag många. Men i lekrummet ställde du aldrig några frågor till mig.

Det var som att komma till en oas. Jag kände mig trygg.

I klassrummet grät jag ofta. Och alla de andra, både vuxna och barn var mycket missnöjda med mig. För jag kunde aldrig förklara varför jag grät.

Mina lärare gjorde klart för mig att det inte var tillåtet att vara som jag var.

Men i lekrummet fick jag vara den jag är.

Frihet och trygghet

Lekarbete upplevs av många som en paradox. Barnet inbjuds till ett rum med leksaker och får veta att här inne är det du som bestämmer vad du skall leka eller skapa med färg och lera. Samtidigt med denna frihet finns ett regelverk, som är mycket tydligt, vilket jag ovan beskrivit. Regelverket finns där för att hjälpa barnet att hålla kvar uppmärksamheten vid leken och lekhandlingarna blir därigenom alltmer sammanhängande. Reglerna bidrar till en alltmer utvecklad lek som i bäst fall kan befria barnet från låsningar och upprepningar och leda till förståelse och frihet. För att barnet skall utvecklas positivt är det viktigt att se barnet som en medmänniska med samma behov av frihet som den vuxne har. Genom denna frihet kan barnet handla utifrån egna initiativ (Asplund Carlsson, m. fl., 2001). Lekarbetet gav frihet.

Winnicott menar också att all lek kan fungera som terapi om barn får möjlighet att leka, under förutsättning att en positiv social attityd föreligger. Friheten att bearbeta har löst upp hinder som tidigare effektivt hindrat lust till lärande och lärande. Philip i berättelsen ovan upplevde lättnad när han fått berätta för sig själv i leken vad det var som hänt. För Lisa uppstod lättnaden i att verkligen få lov att vara den som själv tog initiativet.

Att få vara den jag är

I rapporten *Lek, hälsa och lärande* berättar en lekpedagog om den osäkerhet en del barn kan känna i en barngrupp.

Under lektillfällena upplever barnen trygghet i att inte bli sedda av andra barn. De kan öva upp sin lekförmåga i trygghet med en vuxen och tillåts lek på en ”yngre” nivå (Sandén, 2005).

Detta citat passar väl in på både Philip och Lisa. De fick leka sig fram på sin egen nivå utan några som helst uppmaningar till ett annorlunda agerande. Med lekförmågan utvecklades också de båda barnens språk. Barnen som lyssnat på bekräftelser på sina lekhandlingar, fick själva allt lättare att uttrycka sig. Säkerheten och självkänslan ökade. På något sätt kände sig barnen befriade och blev alltmer intresserade av att leka och arbeta tillsammans med andra barn.

Etiska frågor

Pedagoger och föräldrar som menar att leken skall ske utan vuxnas inblandning har rätt. Den vuxne skall inte blanda sig i, men finnas där som trygghet och bekräftelse. Barnet går före, den vuxne följer efter. Eftersom lekpedagogen inte ställer några frågor och inte gör några

tolkningar, utvecklar barnet inte leken längre än vad barnet självt kan hantera. Det är viktigt att komma ihåg att de barn som får hjälp genom lekarbete inte är de barn, som är i behov av barnpsykiatrisk hjälp. Lekarbete är en specialpedagogisk metod inte en psykoterapeutisk. Om lekpedagogen skulle upptäcka att barnet behöver barnpsykiatrisk hjälp hjälper han/hon till att lotsa barnet vidare.

Tryggheten i barns liv kan kännas avlägsen. Barnet kan ha behov av att gestalta händelser och bringa någon slags begriplig ordning i sina känslor och tankar. Philip hade förlorat sin far och sin bror och kommit till ett främmande land. Hur skulle han förstå vad som skett? Genom att leka i en trygg och bekräftande miljö kunde han närma sig en förståelse.

Vi har många flyktingbarn i vårt land. Det är högst orealistiskt att tro att det finns barnpsykiatriska resurser till mer än ett fåtal. Då kan specialpedagogiken fungera som en enkel hjälp till självhjälp. Att inte utnyttja den möjligheten vore oetiskt.

För Lisa blev lekarbetet en oas. Den enda plats på skolan, där ingen tvingade henne. Där hon upplevde frihet och tog egna initiativ.

Att leka är nödvändigt!

LITTERATURFÖRTECKNING

- Asplund Carlsson, M., Pramling Samuelsson, I. & Kärrby, G.(2000).
Strukturella faktorer och pedagogisk kvalitet i barnomsorg och skola – en kunskapsöversikt. Stockholm: Skolverket: Liber distribution.
- Berg, Lars-Erik (1992). *Den lekande människan*. Lund: Studentlitteratur.
- Björck-Åkesson, Eva (2007). Specialpedagogik – ett kunskapsområde med många dimensioner. I Nilholm, Claes & Björck- Åkesson, Eva (Red.)
Reflektioner kring specialpedagogik – sex professorer om forskningsområdet och forskningsfronterna.
- Borg, Lisbeth (2001). *Tar du lek på allvar?* (Examensarbete på specialpedagogiska påbyggnadsutbildningen). Malmö: Malmö högskola lärarutbildningen.
- Elfving, Anita & Sandén, Ingrid (1992). *Att i lek arbeta med sinutveckling*. (C- och D-uppsats.) Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogik
- Eriksen, Erik Oddvar. & Weigård, Jarle (2000). *Habermas politiska teori*. Lund: Studentlitteratur.
- Erikson, Erik Homburger (1986) *Childhood and society*. Stockholm: Natur och Kultur
- Folkman, Marie-Louse & Svedin, Eva (2003). *Barn som inte leker. Från ensamhet till social lek*. Stockholm: Runa förlag.
- Garvey, Catherine (1976). Some properties of social play. In Bruner et al. (Eds.), *Play – its role in development and evolution* (pp. 570 – 583). Pelican books.
- Garvey, Catherine (1990). *Play* - Enlarged edition. Cambridge,

- Massachusetts: Harvard University Press.
- Gildebrand, Kerstin (1984). Lekarbete med bekymrade barn. *Nordisk tidskrift for Spesialpedagogikk*, (2), 113-130.
- Lindberg, Laila (2004). *Lekarbetspedagogik som ett hjälpmedel i barns sorg* Magisteruppsats i pedagogik. Högskolan i Gävle.
- Macintyre, Christine (2002). *Play for Children with Special Needs*. London: David Fulton Publishers
- Mead, George Herbert (1969). *Medvetandet, jaget och samhället*. Stockholm: Argos.
- Olofsson, Birgitta Knutsdotter (1987). *Lek för livet*. Stockholm: HLS Förlag
- Paley, Vivian Gussin (2004). *A child's work – the importance of fantasy play*. Chicago and London: The University of Chicago Press
- Raundalen, Magne (1997). *Empati och aggressioner* Lund: Studentlitteratur
- Sandén, Ingrid (1994). Lekarbete – ett specialpedagogiskt arbetssätt. *Nordisk Tidsskrift for Spesialpedagogikk*, (2), 94-104.
- Sanden, Ingrid (1999). Lekarbete – ett specialpedagogiskt arbetssätt. I Eva Häggström (Red.), *Lekarbete - ett specialpedagogiskt arbetssätt*. (ss. 44-56). Borås: Föreningen lekarbetspedagogik.
- Sandén, Ingrid (2000). *SKOLDAGHEM Ett alternativ för elever i behov av särskilt stöd*. (Studia psychologica et paedagogica, 151.) Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik.
- Tähkäaho, Tulla (2003). *Utvärdering av lekarbete i Haninge kommun*. (Utvärderingsrapport). Stockholm: Lärarhögskolan i Stockholm, Institutionen för Individ, Omvärld och Lärande.
- von Schiller, Friedrich (1795). *On the Aesthetic education of Man*. Dover Books/Dover Publications.com
- Vygotsky, Lev Semenovich (1980) Leken och dess roll i barnets utveckling. I L. C. Hydén (Red.), *Psykologi och dialektik* (L. C. Hydén, övers.). Stockholm: Nordstedt.
- Winnicott, Donald. Woods (1983). *Lek och verklighet*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Öhman, Margareta & Aspeli, Widar (2001). *Lekfull närvaro*. Hässelby: Runa förlag AB.